

مشاغل و حرف اصحاب و راویان ائمه اطهار[ؑ] تا پایان غیبت صغرا

majidaflakiyan@yahoo.com

مجید افلاکیان / کارشناس ارشد تاریخ تشیع از موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی[ؑ]

مهرداد پیشوایی / مدیر پژوهشی گروه تاریخ موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی[ؑ]

دریافت: ۱۳۹۱/۶/۲۹ - پذیرش: ۱۳۹۳/۷/۷

چکیده

اشغال از ضرورت‌های زندگی افراد بشر است. شیعیان نیز از این قاعده مستثن نیستند. سفارش اهل بیت[ؑ] به کسب و کار و نهی از بیکاری و بطالت، از نکات مهم تأثیرگذار در زندگی شیعیان در عصر حضور ائمه اطهار[ؑ] بوده است. شیعیان به‌گونه‌ای به شغل و کسب روزی حلال اهتمام داشتند که شهرت برخی از آنها به شغلهای این است. هرچند به سبب کمبود منابع، دستیابی به شغل تمام اصحاب ائمه معصوم[ؑ] دشوار است، اما در این نوشتار سعی شده تا با استقراءی کافی و بررسی گسترده، به شغل اصحاب امامان[ؑ] و فضای اقتصادی دوره ائمه[ؑ] و وضعیت اقتصادی شیعیان در آن دوره دست یابد. بر اساس این استقراء، یاران و راویان ائمه اطهار[ؑ] شغل‌های متنوعی داشتند که نشان‌دهنده حضور آنان در عرصه اقتصادی است. از سوی دیگر، آنان در کنار شغل و پیشه عادی، حامل علوم و معارف اهل بیت[ؑ] بودند و بعضی از آنان حافظ هزاران حدیث بودند، و حتی برخی از آنان به مرحله فقهات و اجتهد رسیده بودند.

کلیدواژه‌ها: شغل اصحاب ائمه[ؑ]، تقید اصحاب ائمه[ؑ] به مال حلال، وضعیت مالی اصحاب ائمه[ؑ]، ضرورت داشتن شغل.

مقدمه

از آن رو که اهل بیت[ؑ] همواره بر کسب درآمد حلال تأکید داشته‌اند (کلینی، ۱۳۶۳، ج. ۵، ص. ۸۱-۸۰) و یکی از مهم‌ترین راه‌های کسب روزی حلال شغل مناسب است، اهتمام اهل بیت[ؑ] در این‌باره موجب می‌شد تا اصحاب خود را از بیکاری و نشستن در خانه منع نمایند و در مقابل تقاضای برخی از شیعیان برای دعای روزی در حق آنان، می‌فرمودند: روزی را از راهی (اشغال) به دست آورید که خداوند متعال قرار داده است (همان، ص. ۷۸).

تاکنون کتاب یا مقاله‌ای در زمینه شغل اصحاب ائمه اطهار[ؑ] یا نگاشته نشده و یا فقط به صورت محدود و غیر مستقل آن را بررسی کرده است. از این‌رو، نگارش مقاله با مشکلات بسیاری مواجه بود.

برای بررسی شغل اصحاب ائمه اطهار[ؑ]، پیش از ورود به اصل بحث، ضرورت داشتن شغل و وجوب کسب و کار برای هر فرد بررسی می‌شود و سپس شغل اصحاب ائمه اطهار[ؑ] در قالب جدول ذکر خواهد شد. اما توجه به این نکته لازم است که برای پرهیز از طولانی شدن کلام، ذکر بسیاری از مطالب مرتبط با شغل، به مجال دیگر واگذار گردید.

ضرورت اشتغال به کار از نگاه اهل بیت[ؑ]

داشتن روزی حلال ملازم با داشتن شغل مناسب است (همان، ص. ۸۹)، از سوی دیگر، شغل مناسب مایه استقلال اقتصادی و حفظ عزت و سربلندی بنیان خانواده است. از این‌رو، اهل بیت[ؑ] به اقتضای شرایط مشغول، به کار می‌شوند و منبع درآمد شخصی داشتند و بخشی از دسترنج خود را در امور خیر مصرف می‌کردند. برای نمونه، پیامبر گرامی[ؐ] در جوانی مدتی در کاروان تجاری حضرت خدیجه[ؓ] مشغول بودند؛ یا وقتی امیرالمؤمنین[ؑ] خواستند از بصره بروند در بین مردم شهر ایستادند و ضمن سخنانی چنین فرمودند: ای مردم بصره، چرا بر من خرد می‌گیرید؟! به خدا سوگند، این (اشارة کرد به کیسه‌ای که در دست داشتند) نیست، مگر از محصول و غله من در مدينه. اگر من از نزد شما رفتم و بیش از آنچه می‌بینید به همراه بردم من در زمرة خائنان هستم (علیدوست، ۱۳۹۱، ص. ۸۶).

این گزارش حاکی از آن است که امیرالمؤمنین[ؑ] پیش از هجرت به کوفه، در مدينه با غ و نخلستان و زمینی فراهم کرده بودند که از درآمد آن استفاده می‌کردند. همچنین مطابق نقل‌های

دیگر، آن حضرت به حفر قنات و کندن چاه مشغول می‌شدند و پس از رسیدن به آب، آن را وقف می‌نمود (مرعشی نجفی، ۱۴۰۵ق، ج ۱۸، ص ۵۶). طبق برخی دیگر از نقل‌ها، آن حضرت از دستمزد کارهایشان، هزار بندۀ را آزاد ساختند (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۵، ص ۷۴).

اهمیت شغل در سیره امام باقر^{﴿﴾} به اندازه‌ای بود که یکی از بزرگان آن زمان به نام محمدبن منکدر چنین نقل کرده است: روزی از مدینه بیرون آمد و در صحراء محمدبن علی بن الحسین را دیدم. او در حالی که بدن چاقی داشت، با تکیه بر دو غلام سیاه، به سوی مزرعه می‌رفت، پیش خود گفت: سبحان الله! پیرمردی از قریش در چنین ساعتی با این وضعیت برای به دست آوردن دنیا در تلاش است. باید او را موعظه کنم! نزد او رفته و گفتم: خداوند تو را حفظ کند. اگر در این حال، اجل تو برسد چه خواهی کرد؟ فرمود: اگر در این حال اجلم برسد، در حال اطاعت خدا از دنیا خواهم رفت. من با کارکردن، خود و عیالم را از محتاج بودن به تو و مردم حفظ می‌کنم... (همان، ص ۷۳).

در سیره امام صادق^{﴿﴾} کار کشاورزی برای بی نیازی از مردم (همان، ص ۷۴) و در سیره امام کاظم^{﴿﴾} کار روی زمین عمل پیامبران و اوصیا و صالحان (همان، ص ۷۵) معرفی شده است. شیعیان نیز با تأسی به اهل بیت^{﴿﴾}، به شغل اهمیت ویژه‌ای می‌دادند و با اینکه برخی از آنان دارای منصب حکومتی و یا مستمری از بیت‌المال بودند، از کار کردن خودداری نمی‌کردند؛ همچنان که سلمان فارسی، وقتی حاکم مدائی بود، به کار حصیری‌بافی اشتغال داشت (عاملی). مستمری سلمان از بیت‌المال پنج هزار درهم بود که آن را صدقه می‌داد و از دسترنج خود استفاده می‌کرد (همان، ص ۳۲).

ائمه اطهار^{﴿﴾} اصحاب را از کسالت پرهیز می‌دادند و افراد تنبل را سریار جامعه و یا خانواده خود (کلینی، ج ۵، ص ۸۶) و بدون خیر و تنبل ترین افراد در امر آخرت‌شان (همان، ص ۸۵) معرفی می‌نمودند و در صورت رکود اقتصادی شیعیان، دستورات خاصی برای رونق اقتصادی آنها می‌دادند که در کتاب شریف الکافی به نمونه‌هایی از آن اشاره شده است (همان، ج ۳، ص ۴۷۳-۴۷۶).

باید توجه داشت ضرورت شغل به معنای داشتن شغل ثابت و با حقوق و مزایای معین نیست، بلکه منظور آن است که مسلمان باید تنبلی را کنار بگذارد و هر روز دنبال روزی خود باشد، خواه شغل او ثابت و برای یک نهاد دولتی و اداری با حقوق و مزایای ثابت باشد و یا هر روز رزق خود را با فعالیت شخصی از بازار، مزرعه، باگ و غیر آن کسب نماید.

برخی از روایات عبادت را ده جزء دانسته و نه جزء آن را مال حلال معرفی کرده‌اند (مجلسی،

۱۴۰۳ق، ج ۷۴، ص ۲۷). برخی دیگر از روایات عبادت را هفتاد جزء معرفی کرده و برترین هفتاد جزء را کسب حلال معرفی نموده‌اند (صدق، ۱۴۰۶ق، ص ۱۸۰). طبق همین مبنای نیز ضرورت توجه به مال حلال، اصحاب ائمه معصومون در کنار کار و رعایت آداب کسب و کار، در پرداخت خمس و حقوق واجب دقت داشتند. برای نمونه، حکم بن علی‌باء‌اسدی (طوسی، ۱۳۶۳، ج ۲، ص ۵۸) و ابی‌سیار مسمع بن عبد‌الملک (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۱، ص ۴۰۸) اموال خمسی خود را نزد امام صادق آوردند. در گزارش دیگری آمده است که امام صادق خمس اموال حارث بن مغیره نصری را بخشید (طوسی، ۱۳۶۴، ج ۴، ص ۱۴۳).

اهتمام اصحاب امامان در پرداخت خمس، به اندازه‌ای بوده که مقید بودند نسبت به تعلق و یا عدم تعلق خمس به اموال خود، از امام سؤال کنند. امام رضا برای پدر علی بن الحسین عبدالریه هدیه‌ای فرستادند. او در نامه‌ای، از امام سؤال کرد: آیا هدیه‌ای که برای من فرستاده‌اید خمس دارد؟ حضرت به او نوشتند: آنچه صاحب خمس برای تو می‌فرستد خمس ندارد (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۱، ص ۵۴۷).

البته برخی از افراد نیز در پرداخت خمس اهمال می‌ورزیدند و از امام برای عدم پرداخت آن رخصت می‌خواستند که تعدادشان بسیار اندک است. در آنچه به صورت مستند یافت شد، نام شخصی به نام صالح بن محمد بن سهل، متولی اوقاف قم، آمده است که از امام جواد تقاضای معافیت از پرداخت خمس داشت (همان، ج ۱، ص ۵۴۸).

مشاغل اصحاب و شیعیان اثناعشری در دوره حضور

در جدول ذیل، به شغل اصحاب ائمه اطهار اشاره شده است، با این توضیح که در ستون دوم، به نام شغل اشاره شده است. در این ستون برای برخی شغل‌ها الفاظ متفاوتی ذکر شده که در ستون آخر (توضیحات) به عنوان شغلی آنان اشاره شده است.

در ستون سوم، نام صحابی موردنظر ذکر شده و چنانچه ضبط یک اسم متفاوت بوده، تذکر داده شده است. قابل ذکر آنکه ملاک تقدیم و تأخیر اسامی ذکر شده در این ستون، ترتیب زمانی صحابی بودن برای ائمه اطهار است. این تقدم و تأخر، حتی درباره شغل‌هایی که با نام‌های متفاوتی از آن یاد شده، رعایت گردیده است؛ مثلاً، از پارچه فروشی با چند نام مثل «بازار» و «بیاع السابری» و «بیاع الزطی» یاد شده است. از این‌رو، ترتیب ذکر شده درباره شغل بازار و بیاع السابری و بیاع الزطی (با اینکه هر سه شغل زیرمجموعهٔ پارچه‌فروشی هستند) به صورت جداگانه رعایت شده است.

مشاغل و حرف اصحاب و راویان ائمه اطهار تا پایان غیبت صغرا ♦ ۳۱

در ستون چهارم، نام برخی از امامان بزرگوار آمده است. این اسمای بیانگر آن است که صحابی از شیعیان این امامان بوده است. در صورتی که در کتب رجالی به شغل یکی از اصحاب امامان اشاره شده ولی مشخص نباشد از اصحاب کدام امام است، وی به عنوان راوی از امام معروف شده است. ملاک برای ذکر این افراد به عنوان صحابی، این است که اولاً، نامشان در کتب رجالی به عنوان اصحاب ائمه اطهار آمده است. ثانیاً، تاریخ وفات برخی از آنان مشخص است و نشان می‌دهد دست کم مقداری از دوره حضور و یا دوره غیبت صغرا را درک نموده‌اند.

در صورتی که در ردیف افقی، فقط به یک منبع ارجاع داده شده باشد، بیانگر این است که تمام مطالب این ردیف فقط به همان مرجع برمی‌گردد، و چنانچه در ردیف افقی ارجاعات مختلف آمده باشد، بیانگر این است که هر کدام از اطلاعات از یک منبع خاص استخراج شده است.

عنوان	اصحای	امامان مقصوم	توضیحات
عمرین محمد بن یزید (همان، ص ۲۸۳)	عمرین محمد بن یزید	امام باقر و امام صادق	بیاع السالری (فروشنده پارچه‌های شاپوری)
محمد بن ابی طلحه (نجاشی، ۱۱۶۵، ص ۱۴۴)	محمد بن زید	امام صادق	//
خالد بن نافع (همان، ج ۱۷، ص ۱۴۸)	عمرین بن یزید	امام صادق	//
عمرین بن یزید (همان؛ صنوق، ج ۱۱، ق ۱۴۱، ص ۲۷۸)	محمد بن زید	امام صادق	//
محمد بن زید بخطی (خوئی، ج ۱۷، ق ۱۶۱، ص ۹۹)	محمد بن زید	امام صادق	//
یحیی ابراز (همان، ج ۲۰، ص ۱۷)	یحیی ابراز	امام صادق	//
جبل الروسی (همان، ص ۱۷۷)	جبل الروسی	امام صادق	//
حضرتین سالم (همان، ص ۱۸۹)	حضرتین سالم	امام صادق	//
سعیدین شبان (همان، ص ۲۱۳)	سعیدین شبان	امام صادق	//
عمان بن عمران (همان، ص ۲۵۹)	عمان بن عمران	امام صادق	//
علاءین کامل (کامل) (همان، ص ۲۶۶)	علاءین کامل	امام صادق	//
ابو خالد قاسیون سالم (همان، ص ۳۷۱)	ابو خالد قاسیون سالم	امام صادق	//
کامل (همان، ص ۱۴۴)	کامل	امام صادق	//
محمد بن عبدہ (همان، ص ۲۸۹)	محمد بن عبدہ	امام صادق	//
محمد بن ابی طلحه (همان، ص ۳۱۳)	محمد بن ابی طلحه	امام صادق	//
احمد بن حسین (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۸۳)	احمد بن حسین	امام صادق و کاظم	//
和尚 ابن حکم ابو محمد		امام کاظم و امام رضا	امام کاظم و امام رضا
عبدالرحمن بن حاج بخطی (نجاشی، ۱۱۶۵، ص ۲۲۷-۲۲۸) استاد		امام صادق و امام کاظم و امام رضا	کردد (حر عاملی، ج ۱۷، ص ۴۵۶).
صفوان بن یحیی (طوسی، ج ۱۴۱۵، ص ۳۳۶)	صفوان بن یحیی	امام صادق و امام کاظم و امام رضا و امام جواد	//
صفوان بن یحیی (طوسی، بی تا، ج ۲، ص ۲۹۲)	صفوان بن یحیی	امام رضا و امام جواد	//
محمد بن عمرین یزید (همان، ص ۳۶۴)	محمد بن عمرین یزید	امام رضا	//
زیادین هشم (طوسی، ج ۱۴۱۵، ق ۱۴۱۵، ص ۳۷۷)	زیادین هشم	امام کاظم	//
حسن بن علی (همان، ص ۱۳۸)	حسن بن علی	امام هدی	//
صامت (همان، ص ۱۳۸)	صامت	امام باقر	بیاع الهرمی (فروشنده پارچه‌های هراتی)
عائذین حبیب بخطی (برقی، ۱۳۴۲، ص ۴۶)	عائذین حبیب بخطی	امام صادق	//

٣٢ تاریخ اسلام و آئینه پرورش، سال دهم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۲

		امام صادق	سیف کوفی (همان، ص ۲۲۲)
		امام صادق	ابراهیم بن میمون
		امام صادق	حسن (همان، ص ۹۶)
بزار		امام باقر و امام صادق	اسماعیل بن زیاد (همان، ص ۱۲۴)
		امام صادق	یوسف (همان، ص ۳۲۴)
		امام صادق	محمدبن عباد الرحمن (همان، ص ۲۸۱)
		امام صادق	محمدبن عماره بن ذکوان (همان، ص ۲۹۰)
		امام صادق	خلاد السدی (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۱۵۴)
		امام صادق	محمدبن حسن (طوسی، ۱۳۱۵، ق، ص ۳۷۹)
		امام صادق	ابو خالد بیزید مولی حکمبن ابی الصلت (همان، ص ۳)
وی در سال ۲۶۴ از دنیا رفته است (همان)، بنابراین، می‌توان وی را دست کم از اصحاب دوره غیبت صفراء دانست.	از روایان		عوائضن حسین بزار (همان، ص ۴۳۰)
			هارون بن یحیی (همان، ص ۴۴۹)
بیاع الرطی (فرشته نوع لباس‌های هندی)		امام باقر	پسر (همان، ص ۱۷)
		امام باقر	عبداللهبن ابوبن راشد هری (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۲۲۱)
		امام باقر و امام صادق	میسرین عبد العزیز (طوسی، ۱۳۱۵، ق، ص ۳۹)
		امام صادق	علی (همان، ص ۴۰۰) اسپاطین سالم (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۱۰۶)
		امام صادق	محمدبن میسرین عبد العزیز (همان، ص ۳۶۸)
		امام صادق	عبدالحمدیم (طوسی، ۱۳۱۵، ق، ص ۳۴۰)
		امام کاظم و امام رضا و امام جواد	ابن ابی عمریر (اشیخ مقدم، ۱۴۱۳، ق، ص ۸۶)
الصیرفی (راغب، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۳۹۴)		امام صادق	صلتین حاجج صیرفی (طوسی، ۱۴۱۵، ق، ص ۲۲۷)
		امام صادق	عبدالرحمن بن امی (همان، ص ۲۲۷)
		امام صادق	عبداللهبن حسن (همان، ص ۲۲۴)
		امام صادق	عبدالملکبن عنیبه (همان، ص ۲۲۸)
		امام صادق	عبدالخالقین حبیب (همان، ص ۲۴۰)
		امام صادق	هیثیه بن حبیب (همان، ص ۳۱۹)
		امام صادق	عبدالخالقین عبد ربه (همان، ص ۳۴۰)
		امام صادق	علی بن جان (همان، ص ۳۴۴)
		امام صادق	محمدبن علی بن نعمان (مؤمن طاقی) (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۲۵-۳۲۶)
		امام صادق	عمروبن حریث (همان، ص ۲۸۹)
		امام صادق	عمرین عیسی (طوسی، ۱۴۱۵، ق، ص ۲۵۴)
		امام صادق	فضلین کار (همان، ص ۲۶۸)
		امام صادق	قاسمین عبدالرحمن (همان، ص ۲۷۱)
		امام صادق	محمدبن حسن (همان، ص ۲۷۹)
		امام صادق	محمدبن علیاف (همان، ص ۲۹۱)
		امام صادق	محمدبن کثیر (همان، ص ۲۹۲)
		امام صادق	محمدبن ناییه (همان، ص ۲۹۶)
		امام صادق	هارون بن خاجه (همان، ص ۳۱۸)
		امام صادق	ابوایوب هلالین مقلاوص (همان، ص ۳۲۰)
		امام صادق	یحیی بن اسحاقی (همان، ص ۳۲۱)
		امام صادق	یونسین عمار (همان، ص ۳۲۴)
		امام صادق و امام کاظم	حنان بن سدیر (نجاشی، ۱۳۶۵، ق، ص ۱۴۵-۱۴۶)
		امام رضا	حسین بن خالد (همان، ص ۳۵۵)
		امام رضا	محمدبن اسحقین عمار (همان، ص ۳۶۵)
		امام رضا	محمدبن فضیل (همان، ص ۳۶۵)
		امام رضا	الیاس صیرفی (نجاشی، ۱۳۶۵، ق، ص ۳۹)
در سال ۳۳۵ زنده بود.			احمدبن عباس بجاشی (طوسی، ۱۴۱۵، ق، ص ۴۱)
نخاس (ستاری، ۱۳۷۵، ص ۹۰۵)		امام صادق	۱. مفضلین صالح الأسدی (طوسی، ۱۴۱۷، ق، ص ۴۷۵) بر قریب، ۱۳۲۲، ص ۴۴ خوئی، ۱۴۱۰، ق، ج ۱، ص ۱۹، ص ۳۱۱-۳۱۲
		امام صادق (خوئی، ۱۴۱۰، ق، ج ۱، ص ۱۱)	۲. آدمین حسن (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۱۰۴)
		امام صادق	۳. جاویدین منذر (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۱۳۰)
		امام صادق	۴. بشرین طرخان (طوسی، ۱۳۱۵، ق، ص ۱۶۹)
		امام صادق	۵. سلامین سالم (همان، ص ۳۶۵)
		امام صادق و کاظم	۶. رفاعین موسی (نجاشی، ۱۳۶۵، ق، ص ۱۶۶)
		امام کاظم	۷. احمدبن محدث (طوسی، ۱۳۱۵، ق، ص ۳۳۱)
		امام کاظم	۸. عبدالله (همان، ص ۴۱)

مشاغل و حرف اصحاب و راویان ائمه اطهار تا پایان غیبت صغرا ◇ ۳۳

نخاس	امام رضا	۹. عباس بن موسی (همان، ص ۱۳۶)
//	//	۱۰. احمدبن حسین (همان، ص ۴۰۹)
//	//	۱۱. وهبیین خضر (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۴۳۱)
راوی از ای بصیر (خوشی، ۱۴۱۰، ج ۱۹، ص ۲۱۷) از اصحاب امام باقر	امام باقر	۱۲. طوسی، ۱۴۱۵، ص ۱۳۷ (همان، ص ۱۱۷)
جلاب	امام صادق	۱۳. حمدين عبدالکریم (همان، ص ۱۸۶)
//	//	۱۴. سعید ابو عمر (همان، ص ۲۱۴)
//	//	۱۵. حسن بن علی (عیسی) (همان، ص ۱۸۱)
//	//	۱۶. علی بن عسی (همان، ص ۳۴۶)
//	//	۱۷. محمدبن حباب (همان، ص ۲۸۱)
//	امام کاظم	۱۸. محمدبن عبدالله (همان، ص ۳۴۴)
//	امام کاظم و امام رضا	۱۹. محمدبن هارون (کلینی، ۱۳۶۷، ج ۵ ص ۲۹۶)
//	امام هادی	۲۰. محمدبن مروان (طوسی، ۱۴۱۰، ج ۱ ص ۲۹۱)
//	امام هادی	۲۱. محمدبن سليمان (همان، ص ۳۹۲)
//	امام حسن عسکری	۲۲. شاهوهین عبدالله (همان، ص ۳۹۹)
//	امام حسن عسکری	۲۳. صالحین عبدالله (همان)
بیاع الجواری (کنیز فروش)	امام صادق	۲۴. منخلین جمیل (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۴۲۱) از ۵ خوئی، ج ۱۹، ص ۳۵۶
خراز (بستانی، ۱۳۷۵، ص ۶۹۳)	امام صادق	۱. محمدبن معروف هلالی (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۶۲)
//	امام صادق	۲. هاشم (هشام بن برد) طوسی، ۱۴۱۵، ص ۳۱۹
//	امام صادق	۳. یحیی (همان، ص ۳۲۲)
//	امام کاظم	۴. محمدبن زیاد (همان، ص ۳۲۲)
//	امام صادق	۵. ابومعاذ زیاد بن رستم دوالوز (همان، ص ۲۰۹)
//	امام صادق	۶. حسن بن کثیر (همان، ص ۱۸۴)
//	امام صادق	۷. علی بن عبدالرحمان (همان، ص ۳۴۶)
//	امام صادق	۸. محمدبن یحیی (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۵۹)
لوشان (فروشنده جامه‌های لبریشمی) (بستانی، ۱۳۷۵، ص ۶۷۶) وی فرزند دختر الیاس صیرفی است و جون دای وی از اصحاب امام رضا بوده، به لحاظ سن، می‌توانیم وی را از اصحاب امام کاظم و امام رضا محسوب کنیم.	امام صادق	۹. حسن بن علی بن زیاد (همان، ص ۳۹)
//	امام صادق و امام کاظم	۱۰. أبو یوب ابراهیم بن عیسی یا ابراهیم بن عنمان (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۲۰)
//	امام کاظم	۱۱. خالدین نجیح (خوئی، ۱۴۱۰، ج ۷ ص ۳۸)
//	امام رضا	۱۲. حسن بن علی (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱ ص ۲۵۴)
//	امام رضا	۱۳. عبداللہ بن مغیره (همان، ص ۳۸۹)
//	امام رضا	۱۴. محمدبن جعفر (همان، ص ۳۶۵)
//	امام جواد	۱۵. محمدبن ولید کرمائی (همان، ص ۳۷۸)
//	//	۱۶. ابو عبدالله حسین بن علی خازار (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۶۸)
تلعکیری در سال ۳۳۷ از وی روایت استماع کرده است.	//	۱۷. حسن بن ابراهیم بن عبدالقصد (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱ ص ۴۲۲)
وی در سال ۳۳۷ زنده بوده	//	۱۸. علی بن حسن بن قاسم (همان، ص ۴۳۱)
//	//	۱۹. محمدبن ولید بخطی خازار (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۴۵)
اواخر عمرش مصادف با محمدبن حسن صفار (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۴۵) از اصحاب امام حسن عسکری بود (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱ ص ۴۰۲)	//	۲۰. ابوالحسن محمدبن حسین بن سفرچله (همان، ص ۳۸۸)
خراز (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱ ص ۴۱۴)	//	۲۱. ابراهیمبن سلیمان بن عبداللہ خالد نهی (همان، ص ۱۸)
بیاع الوشان (فروشنده پارچه‌های لبریشمی و نگارین)	امام کاظم	۲۲. زیدین حسن (همان، ص ۳۷۷)
//	امام صادق	۲۳. ابوشیل عبداللہ بن عبد الاسدی (همان، ص ۳۳۳)
//	امام صادق	۲۴. مسیره طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱ ص ۲۱۰
//	امام صادق	۲۵. عمر الکلبیسی (همان، ص ۲۵۰)
قرار	امام صادق	۲۶. ابوخصب عمر (همان، ص ۲۵۸)
تجارت وی ابریشم‌فروشی بود.	امام صادق و کاظم و رضا	۲۷. ساععین مهران حضرمی (همان، ص ۲۲۱) نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۱۹۳

٤٣٤ تاریخ اسلام و آئینه پژوهش، سال دهم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۲

۱. اسلم ابو رافع (نجاشی، همان، ص ۴) مشهور به ابراهیم (خویی، ۱۴۰) پیامبر و حضرت امیر (۱۵۹)	
۲. سلمان فارسی	
۳. نعمان بن عجلان	
۴. عبدالله بن ابراقع	
۵. محمدين ابی بکر (طوسی، ۱۴۵) اق، ص ۴۹	
۶. ابو بزید حارثین ریبع (همان، ص ۶).	
۷. علی بن ابرار رافع	
۸. ابو شیرمه عبدالله بن شیبمه ضبی (طوسی، ۱۴۵) اق، ص ۱۱۷ و ۲۳۳	
۹. حکیم بن علیاء آنسی	
۱۰. سعدین طرف حنفی (نجاشی، ۱۳۶۵) اق، ج ۱۷، ص ۱۹۵	
۱۱. حضین بن غاثین طلق (همان، ص ۱۳۵)	
۱۲. حسین بن عبدالله (حر عاملی، ۱۴۱۴) اق، ج ۱۷، ص ۱۹۵ - ۱۹۶	
۱۳. نجاشی (همان، ص ۱۹۷-۱۹۶) یا آبوجیر اسدی نصری عبدالله بن نجاشی بن عثیم بن سلمان (نجاشی، ۱۳۶۵) اق، ص ۲۳۱	
۱۴. نوحین دراج (نجاشی، ۱۳۶۵) اق، ص ۱۲۷	
۱۵. محمدين عبدالرحمان بن ابی لیلی (طوسی، ۱۴۵) اق، ص ۲۸۸	
۱۶. یحیی بن سعیدین قیس (همان، ص ۳۲۱)	
۱۷. علی بن یقطین (همان، ص ۳۴۰)	
۱۸. زیدین ابی سلمه	
۱۹. یعقوبین اسحاق السکت	
۲۰. حمزین بسع	
۲۱. ابو عمر حناء	
۲۲. یقطین	
۲۳. محمدين علی بن عیسی قمی	
۱. حسین (حسن) (طوسی، ۱۴۱۵) اق، ص ۱۸۱؛ بن موسی (کلبی)، ۱۳۶۷، ج ۵، ص ۳۴۹	
۲. مثنی بن ولید (نجاشی، همان، ص ۱۳۶۵ طوسی، ۱۳۶۷) اق، ج ۱، ص ۳۳۳	
۳. سلمان بن عبید (طوسی، ۱۳۶۵) اق، ج ۱، ص ۲۱۸	
۴. حسن (حسین) (طوسی، ۱۳۶۳)، ج ۱، ص ۱۸۳؛ بن علیه دعشی محازی (نجاشی، ۱۳۶۵) اق، ج ۱، ص ۳۴۱	
۵. ابوولاد حضین بن سالم (نجاشی، همان، ص ۱۳۵ طوسی، ۱۴۱۵) اق، ص ۱۹۷	
۶. عزیز حکمین ابی نعیم (نجاشی، ۱۳۶۵) اق، ص ۱۱۷	
۷. زیدین عبدالله (طوسی، ۱۴۱۵) اق، ص ۲۰۷	

مشاغل و حرف اصحاب و راویان ائمه اطهار تا پایان غیبت صغرا

		۱۰. ابوالحسن علی بن محمد (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۲۵۷)	۱۰. ابوالحسن علی بن محمد (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۲۵۷)
//	امام صادق (طوسی، ۱۴۱۵، ص ۲۴۵)	۹. سلمه (صلوک، ۱۴۱۳، ج ۳، ص ۲۶۶)	۹. سلمه (صلوک، ۱۴۱۳، ج ۳، ص ۲۵۷)
//	امام صادق (خویی، ۱۴۱۰، ج ۸، ص ۲۲۱)	۱۰. حسین بن عطیه (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۱۸۳)	۱۰. حسین بن عطیه (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۱۸۳)
//	امام صادق	۱۱. سلامین غلام (همان، ص ۲۱۸)	۱۱. سلامین غلام (همان، ص ۲۱۸)
//	امام صادق	۱۲. سالمین عبدالله (همان)	۱۲. سالمین عبدالله (همان)
//	امام صادق	۱۳. سماعه الکوفی (همان، ص ۲۲۲)	۱۳. سماعه الکوفی (همان، ص ۲۲۲)
//	امام صادق	۱۴. صالح بن ابی الاسد (همان، ص ۲۲۵)	۱۴. صالح بن ابی الاسد (همان، ص ۲۲۵)
//	امام صادق	۱۵. محمین عطیه (همان، ص ۲۹۰)	۱۵. محمین عطیه (همان، ص ۲۹۰)
//	امام صادق	۱۶. مفضل بن زید (همان، ص ۳۰۷)	۱۶. مفضل بن زید (همان، ص ۳۰۷)
//	امام صادق	۱۷. هشام (همان، ص ۳۱۹)	۱۷. هشام (همان، ص ۳۱۹)
//	امام صادق	۱۸. هاشمین منتی (همان)	۱۸. هاشمین منتی (همان)
//	امام صادق (خرامی، ۱۴۱۴، اق، ج ۱۳، ص ۲۷)	۱۹. عروه (طوسی، ۱۳۶۳، ج ۲، ص ۲۰۲)	۱۹. عروه (طوسی، ۱۳۶۳، ج ۲، ص ۲۰۲)
//	امام صادق و کاظم (خویی، ۱۴۱۰، اق، ج ۱۳، ص ۲۴۵)	۲۰. فائد الحناط (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۱۱)	۲۰. فائد الحناط (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۱۱)
//	امام کاظم	۲۱. عبدالله بن عثمان (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۳۴۱)	۲۱. عبدالله بن عثمان (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۳۴۱)
//	از راویان	۲۲. عبدالله بن عمر بن بکار (نجاشی، ۱۳۶۵، اق، ص ۲۲۸)	۲۲. عبدالله بن عمر بن بکار (نجاشی، ۱۳۶۵، اق، ص ۲۲۸)
//	امام صادق	۲۳. سعید (برقی، ۱۳۴۲، اق، ص ۳۸)	۲۳. سعید (برقی، ۱۳۴۲، اق، ص ۳۸)
زیات	امام صادق (نجاشی، ۱۳۶۵، اق، ج ۱۲، ص ۱۷۲)	۱. عبدالله بن سلطان بن سایور (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۲۱۸) بسطامین سایور (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۲۷)	۱. عبدالله بن سلطان بن سایور (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۲۱۸) بسطامین سایور (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۲۷)
//	امام صادق	۲. یحیی بن حبیب (همان، ص ۳۶۹)	۲. یحیی بن حبیب (همان، ص ۳۶۹)
//	امام صادق (برای تجارتی زیات (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۱۴۵-۱۴۴))	۳. حبیزین عبدالله سجستانی زیات (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۱۴۴)	۳. حبیزین عبدالله سجستانی زیات (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۱۴۴)
//	امام صادق	۴. معمر (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۳۰۸)	۴. معمر (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۳۰۸)
//	امام صادق	۵. مدیرین صباح (همان)	۵. مدیرین صباح (همان)
//	امام صادق و امام کاظم	۶. سعید بن سعید (همان، ص ۲۱۳)	۶. سعید بن سعید (همان، ص ۲۱۳)
//	امام هادی	۷. محمدبن حسین ابی الخطاب (رجال طوسی، ص ۳۹۱)	۷. محمدبن حسین ابی الخطاب (رجال طوسی، ص ۳۹۱)
سمان	امام باقر	۸. ایوبسکین (همان، ص ۱۵)	۸. ایوبسکین (همان، ص ۱۵)
//	امام صادق	۹. محمدبن عمرو (همان، ص ۴۲۷)	۹. محمدبن عمرو (همان، ص ۴۲۷)
//	امام صادق	۱۰. عبدالله ولید سمان	۱۰. عبدالله ولید سمان
//	امام صادق	۱۱. سعید بن سمان (همان، ص ۲۱۳)	۱۱. سعید بن سمان (همان، ص ۲۱۳)
//	امام صادق	۱۲. سیکین بن عبدالله (همان، ص ۳۸)	۱۲. سیکین بن عبدالله (همان، ص ۳۸)
//	امام صادق	۱۳. سعید بن عیالرحمن الاعرج (همان، ص ۲۱۲)	۱۳. سعید بن عیالرحمن الاعرج (همان، ص ۲۱۲)
//	امام صادق	۱۴. اسماعیل بن شعیب (همان، ص ۱۶۰)	۱۴. اسماعیل بن شعیب (همان، ص ۱۶۰)
//	امام هادی (همان، ص ۳۸۹) و عسکری (همان، ص ۳۰۱) و صاحب الامر	۱۵. عنان بن سعید عمری سمان (همان، ص ۳۸۹)	۱۵. عنان بن سعید عمری سمان (همان، ص ۳۸۹)
Dهان	امام صادق	۱۶. اوجعفر همدانی محمدبن موسی بن عسی (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۸۹)	۱۶. اوجعفر همدانی محمدبن موسی بن عسی (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۸۹)
//	امام صادق	۱۷. بشیر دهان و حفص دهان (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۲۴۵)	۱۷. بشیر دهان و حفص دهان (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۲۴۵)
الطار	امام صادق و امام کاظم	۱۸. عمارین خبای و محمدبن یعقوبین قیس دهان (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۲۴۵)	۱۸. عمارین خبای و محمدبن یعقوبین قیس دهان (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۲۴۵)
//	امام صادق	۱۹. خبایین عبدالله دهانی (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۴۱)	۱۹. خبایین عبدالله دهانی (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۴۱)
//	امام صادق	۲۰. عبدالحید (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۲۴۰)	۲۰. عبدالحید (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۲۴۰)
//	امام صادق	۲۱. محمدبن ثماهه (همان، ص ۲۷۹)	۲۱. محمدبن ثماهه (همان، ص ۲۷۹)
//	امام صادق	۲۲. محمدبن زیاد (همان، ص ۲۸۲)	۲۲. محمدبن زیاد (همان، ص ۲۸۲)
//	امام صادق	۲۳. محمدبن حسن بن زیاد (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۶۹)	۲۳. محمدبن حسن بن زیاد (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۶۹)
//	امام صادق (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۲۶۵)	۲۴. عبدالرحمن بن سالمین عبدالله (همان، نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۷۷)	۲۴. عبدالرحمن بن سالمین عبدالله (همان، نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۷۷)
در سال از دنیا رفت.	امام صادق	۲۵. داودین عبدالرحمن (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۲۰۲)	۲۵. داودین عبدالرحمن (طوسی، ۱۴۱۵، اق، ص ۲۰۲)
//	امام صادق	۲۶. محمدبن عمرین عبید (همان، ص ۲۹۰)	۲۶. محمدبن عمرین عبید (همان، ص ۲۹۰)
//	امام صادق	۲۷. محبویین عبدالله (همان، ص ۳۰۹)	۲۷. محبویین عبدالله (همان، ص ۳۰۹)
//	امام صادق	۲۸. حسن بن زید (همان، ص ۱۹۵)	۲۸. حسن بن زید (همان، ص ۱۹۵)
//	امام صادق و امام کاظم (خویی، ۱۴۱۰، اق، ج ۷، ص ۱۰۵)	۲۹. داودین سرحان (همان، ص ۳۰۲؛ نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۱۵۹)	۲۹. داودین سرحان (همان، ص ۳۰۲؛ نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۱۵۹)

◆ ۳۶ تاریخ اسلام و آئینه پژوهش، سال دهم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۲

//	امام صادق و امام کاظم،	امام رضا و امام حسن عسکری (طوسی، ۱۴۰۲، ص ۴۰۱۵)	امام هادی و عسکری از راویان	در سال ۳۵۳ زنده بود (طوسی، ۱۴۱۵، ص ۴۰۱۰).	۱۱. داوین ابی بزید (خوئی، ۱۴۱۰، ج ۲۴، ص ۱۰۰-۱) ۱۲. عبدالحمید بن سالم (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۷۹)	۱۱. داوین ابی بزید (خوئی، ۱۴۱۰، ج ۲۴، ص ۱۰۰-۱) ۱۲. عبدالحمید بن سالم (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۷۹)
//	امام کاظم،	امام رضا و امام حسن عسکری (طوسی، ۱۴۰۲، ص ۴۰۱۵)	امام هادی و عسکری از راویان	در سال ۳۵۳ زنده بود (طوسی، ۱۴۱۵، ص ۴۰۱۰).	۱۳. محمدبن عبدالحمید (طوسی، ۱۴۱۵، ص ۳۶۴)	۱۳. محمدبن عبدالحمید (طوسی، ۱۴۱۵، ص ۳۶۴)
//					۱۴. علی بن عمرو (همان، ص ۳۸۸)	۱۴. علی بن عمرو (همان، ص ۳۸۸)
//					۱۵. مبلوس (همان، ص ۳۲۹)	۱۵. مبلوس (همان، ص ۳۲۹)
//					۱۶. احمدبن محمدبن جعی قرقی (همان، ص ۴۰۱)	۱۶. احمدبن محمدبن جعی قرقی (همان، ص ۴۰۱)
//					۱۷. یونس بن علی (همان، ص ۴۵۰)	۱۷. یونس بن علی (همان، ص ۴۵۰)
//					۱۸. محمدبن یحیی ابو جعفر (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۷۹)	۱۸. محمدبن یحیی ابو جعفر (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۷۹)
الوراق (ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۱۰، ص ۳۷۵) مؤلف کتاب الاماۃ و السقیفہ (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۷۲)	//	امام صادق،	امام صادق (طوسی، ۱۴۰۲، ج ۳۵)	مشهور به ابوطاهر الوراق	۱. ابویسی محدثین هارون (همان، ص ۳۷۷)	۱. ابویسی محدثین هارون (همان، ص ۳۷۷)
//			امام صادق (کلین، ۱۴۰۲، ج ۵)		۲. ابوالفتح هلال بن ابراهیم دلفی (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۴۴۱) ابن داود،	۲. ابوالفتح هلال بن ابراهیم دلفی (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۴۴۱) ابن داود،
					۳. محمدبن تسمیه (طوسی، ۱۴۱۵، ص ۳۰۰)	۳. محمدبن تسمیه (طوسی، ۱۴۱۵، ص ۳۰۰)
امام صادق،	امام صادق (طوسی، ۱۴۰۲، ج ۳۵)	امام صادق (کلین، ۱۴۰۲، ج ۵)			۴. إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِسْنَاقٍ	۴. إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِسْنَاقٍ
					۵. عَنْبَسَةُ الْوَرَاقِ	۵. عَنْبَسَةُ الْوَرَاقِ
	امام رضا،	امام هادی،	امام هادی،		۶. يَحْيَى بْنُ عَيَّاسٍ (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱۰، ص ۳۶۹)	۶. يَحْيَى بْنُ عَيَّاسٍ (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱۰، ص ۳۶۹)
	//	//	//		۷. عَيَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ (همان، ص ۳۶۱)	۷. عَيَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ (همان، ص ۳۶۱)
					۸. مُوسَى بْنُ مَرْشِدٍ (همان، ص ۳۹۲)	۸. مُوسَى بْنُ مَرْشِدٍ (همان، ص ۳۹۲)
					۹. إِسْنَاقَةُ بْنِ إِبْرَاهِيمَ (خر عاملی، ۱۴۰۲، ج ۶، ص ۴۲۲)	۹. إِسْنَاقَةُ بْنِ إِبْرَاهِيمَ (خر عاملی، ۱۴۰۲، ج ۶، ص ۴۲۲)
					۱۰. جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ (همان، ج ۱۷، ص ۳۴۵)	۱۰. جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ (همان، ج ۱۷، ص ۳۴۵)
					۱۱. مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلٍ (همان، ج ۷، ص ۱۲۶)	۱۱. مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلٍ (همان، ج ۷، ص ۱۲۶)
					۱۲. طَاهَرُ بْنُ عَسَى (همان، ص ۱۴۶)	۱۲. طَاهَرُ بْنُ عَسَى (همان، ص ۱۴۶)
					۱۳. قَاسِمُ بْنُ رَبِيعٍ (همان، ج ۳۰، ص ۴۱۰)	۱۳. قَاسِمُ بْنُ رَبِيعٍ (همان، ج ۳۰، ص ۴۱۰)
					۱۴. يَحْيَى بْنُ أَخْدَى الْوَرَاقِ	۱۴. يَحْيَى بْنُ أَخْدَى الْوَرَاقِ
					۱۵. عَلَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَاقِ (همان، ج ۱۶، ص ۲۴۰)	۱۵. عَلَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَاقِ (همان، ج ۱۶، ص ۲۴۰)
					۱۶. محدثین ابراهیم الوراق (کنی، ۱۴۱۹، ج ۱۲، ص ۱۱۳)	۱۶. محدثین ابراهیم الوراق (کنی، ۱۴۱۹، ج ۱۲، ص ۱۱۳)
					۱۷. محمدبن ابراهیم (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱۰، ص ۳۴۰)	۱۷. محمدبن ابراهیم (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱۰، ص ۳۴۰)
کاتب	حضرت علی،	امام باقر،	امام صادق،	امام صادق،	۱. عبدالرحمان بن محدثین عبدالله (خر عاملی، ۱۴۱۴، ج ۱، ص ۱)	۱. عبدالرحمان بن محدثین عبدالله (خر عاملی، ۱۴۱۴، ج ۱، ص ۱)
//			امام رضا،	امام رضا،	۲. ابواحمد اسماعیل (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱۲۵)	۲. ابواحمد اسماعیل (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱۲۵)
//			امام صادق،	امام صادق،	۳. حسن بن سری (همان، ص ۱۳۱) نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۴۲۵)	۳. حسن بن سری (همان، ص ۱۳۱) نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۴۲۵)
//			امام صادق،	امام صادق،	۴. عیسیٰ بن حسان (طوسی، همان، ص ۲۸۹)	۴. عیسیٰ بن حسان (طوسی، همان، ص ۲۸۹)
//			امام صادق،	امام صادق،	۵. محمدبن اعین (همان، ص ۲۷۸)	۵. محمدبن اعین (همان، ص ۲۷۸)
			امام صادق (طوسی، ۱۴۰۲، ج ۱۴۱۵)	امام صادق (طوسی، ۱۴۰۲، ج ۱۴۱۵)	۶. محمدبن عبید (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۳۹)	۶. محمدبن عبید (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۳۹)
			امام رضا،	امام رضا،	۷. یعقوبین قربانی فرقانه (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۴۹)	۷. یعقوبین قربانی فرقانه (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۴۹)
			امام رضا،	امام رضا،	۸. يَحْيَى بْنُ بَزِيدٍ (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱۰، ص ۳۲۹)	۸. يَحْيَى بْنُ بَزِيدٍ (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱۰، ص ۳۲۹)
			امام هادی،	امام هادی،	۹. ابوالحسین البرائی رجاییون یحییٰ بن سلمان (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۶۴)	۹. ابوالحسین البرائی رجاییون یحییٰ بن سلمان (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۶۴)
			امام هادی،	امام هادی،	۱۰. یعقوبین بزید (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱۰، ص ۳۹۳)	۱۰. یعقوبین بزید (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱۰، ص ۳۹۳)
			امام حسن عسکری،	امام حسن عسکری،	۱۱. محمدبن علی (همان، ص ۴۱۰)	۱۱. محمدبن علی (همان، ص ۴۱۰)
					۱۲. ابوالفرج قنائی محدثین (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۹۸)	۱۲. ابوالفرج قنائی محدثین (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۹۸)
//					۱۳. ابوعلی محدثین حبیبین جندی سکانی (همان، ص ۳۲۵)	۱۳. ابوعلی محدثین حبیبین جندی سکانی (همان، ص ۳۲۵)
//					۱۴. علی بن حشیش بن قوفی (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱۰، ص ۳۲۲)	۱۴. علی بن حشیش بن قوفی (طوسی، ۱۴۱۵، ج ۱۰، ص ۳۲۲)
//					۱۵. محمدبن امین بن محدثین بیانلله بن لمی للطف (همان، ص ۳۴۳)	۱۵. محمدبن امین بن محدثین بیانلله بن لمی للطف (همان، ص ۳۴۳)
//					۱۶. محمدبن داود بن سلمان (همان، ص ۳۴۴)	۱۶. محمدبن داود بن سلمان (همان، ص ۳۴۴)
//					۱۷. محمدبن ابراهیم بن یوسف (همان، ص ۳۴۷)	۱۷. محمدبن ابراهیم بن یوسف (همان، ص ۳۴۷)
الخطاط	امام باقر،	امام باقر،	امام صادق،	امام صادق،	۱. بِرَالْخِطَاطِ (همان، ص ۱۲۸)	۱. بِرَالْخِطَاطِ (همان، ص ۱۲۸)
//			امام صادق،	امام صادق،	۲. ابُو خَدَلَهُ (همان، ص ۱۵۱)	۲. ابُو خَدَلَهُ (همان، ص ۱۵۱)
//			امام صادق،	امام صادق،	۳. اَوَالْفَضْلُ سَلَمُ (همان، ص ۱۲۹)	۳. اَوَالْفَضْلُ سَلَمُ (همان، ص ۱۲۹)
//			امام صادق،	امام صادق،	۴. عَلَى بَزِيدٍ (همان، ص ۳۴۶)	۴. عَلَى بَزِيدٍ (همان، ص ۳۴۶)
//			امام صادق،	امام صادق،	۵. اسْمَاعِيلُ بْنُ اَبَيِّ (همان، ص ۱۶۷)	۵. اسْمَاعِيلُ بْنُ اَبَيِّ (همان، ص ۱۶۷)
//			امام صادق،	امام صادق،	۶. مُحَمَّدُ بْنُ اَبِرَاهِيمَ (همان، ص ۲۷۶)	۶. مُحَمَّدُ بْنُ اَبِرَاهِيمَ (همان، ص ۲۷۶)
//			امام صادق،	امام صادق،	۷. مَجْمُوعٌ (همان، ص ۳۰۹)	۷. مَجْمُوعٌ (همان، ص ۳۰۹)

سازنده با وسعته کافی

نویسنده

ترجمه

مشاغل و حرف اصحاب و راویان ائمه اطهار تا پایان غیبت صغرا ۳۷

			۸. ابو محمد (طوسی، ۱۳۶۴، ج. ۷، ص. ۲۱)
//	امام صادق	۹. موسی بن سعدان (طوسی، ۱۴۱۵، ص. ۳۴۴)	
//	امام کاظم	۱۰. یحیی بن سعیده (همان، ص. ۳۴۴)	
//	امام کاظم	۱۱. حسن بن علی (همان، ص. ۳۲)	
//	از راویان	۱۲. عمرو (همان، ص. ۴۵۰)	
//	//	۱۳. علی بن ابراهیم (همان، ص. ۳۴۰)	
//	//	۱۴. محمدبن نعیم (همان، ص. ۳۴۴)	
الخفا	امام باقر	۱. ابوالعلاء الخفاف (همان، ص. ۱۵۰)	
//	امام صادق	۲. علی بن عامر (همان، ص. ۲۲۷)	
//	امام رضا	۳. سلیمان بن داود (همان، ص. ۳۵۸)	
الحداء	امام باقر (همان، ص. ۱۴۹) و امام کاظم (کلینی، ۱۳۶۷، ج. ۵، ص. ۳۱۸)	۴. یحیی بن قاسم	
//	امام صادق	۵. ابوبین عطیه (طوسی، ۱۴۱۵، ق. ۱، ص. ۱۶۷)	
//	امام صادق	۶. عبسطام (همان، ص. ۱۷)	
//	امام صادق	۷. عبدالجمیدان زیاد (همان، ص. ۳۴۰)	
//	امام صادق	۸. محمدبن عبیده (همان، ص. ۲۸۹)	
//	امام صادق	۹. ابوسیده زیاد (همان، ص. ۲۱)	
//	امام کاظم	۱۰. یحیی الحداء (همان، ص. ۳۴۶)	
//	//	۱۱. حسن بن محمدبن احمد (طوسی، همان، ص. ۴۴۴)	
//	//	۱۲. صالح (همان، ص. ۴۴۸)	
التمار	امام باقر	۱۳. موسی (همان، ص. ۱۳۶)	
وی از تمکن مالی بالای برخوردار بود پس از توصیه امام برای تواضع، از میل نمایی شغل ها زنیلی به دست گرفت و وزید ک در مسجد شروع به خرفا و شوی نمود که این کار موجب آرده شدن اطرافیانش شد و ازوی خوستند شغل دیگری مختار کرد (کشی، ۴۰۹، ق. ۱۶).	۱۴. محمدبن مسلم		
//	امام صادق	۱۵. شعبی بن میثم (طوسی، ۱۴۱۵، ص. ۲۲۴)	
//	امام صادق	۱۶. قسی بن سعیف (همان، ص. ۲۲۷)	
//	امام صادق	۱۷. حسن بن سیف (همان، ص. ۱۸)	
//	امام صادق	۱۸. کامل بن علاء (همان، ص. ۲۲۶)	
//	امام کاظم	۱۹. علی بن سوید (همان، ص. ۳۳۷)	
//	امام صادق	۲۰. سیفی بن سلیمان (همان، ص. ۲۲۲)	
//	امام صادق	۲۱. سیفی بن شیرین (همان)	
//	امام صادق	۲۲. کامل (کلینی، ۱۳۶۷، ج. ۱، ص. ۲۹۷)	
//	//	۲۳. احساق بن محمدبن علی بن خالد (طوسی، ۱۴۱۵، ص. ۴۱۳)	
(بایع الفلانس)	امام صادق	۱. سلمه بن محمد خوش (همان، ق. ۱۰، ج. ۵، ص. ۲۱۳)	
//	امام صادق	۲. سلمه بن محزز (طوسی، ۱۴۱۵، ص. ۲۱۹)	
//	امام صادق	۳. حسن حسین (همان، ص. ۱۸۳) بن مختار (همان، ص. ۱۸۰)	
//	امام صادق	۴. مازن (همان، ص. ۳۱۲)	
//	امام صادق	۵. خاللین زیاد (همان، ص. ۲۰۱)	
//	امام صادق	۶. عوف عن بن عین (همان، ص. ۲۶۳)	
//	امام صادق	۷. حسین بن کثیر (همان، ص. ۱۸۴)	
//	امام صادق و کاظم	۸. خالدین (مازن) (همان، ص. ۱۹۷) باد (تجانی، ۱۳۶۷، ص. ۱۳۹)	
//	امام جواد	۹. علی بن محمد (طوسی، ۱۴۱۵، ق. ۱، ص. ۳۷۷)	
//	//	۱۰. ادمین محمد (همان، ص. ۴۰۷)	
(بایع الاماطا)	امام باقر (طوسی، ۱۳۶۵، ص. ۱۱۳)	۱. ابوسحاق ابراهیمین صالح (تجانی، ۱۳۶۵، ق. ۱، ص. ۱۵)	
//	امام باقر	۲. ابوحسان (همان، ص. ۱۵۱)	
//	امام صادق	۳. ابوعلی (همان، ص. ۳۴۶)	
//	امام صادق	۴. نزارخان بن اشل (کلینی، ۱۳۶۷، ج. ۴، ص. ۵۲۴)	
//	امام باقر و امام صادق	۵. رزین (همان، ج. ۵، آ. ۵۲۱) طوسی، ۱۴۱۵، ق. ۱، ص. ۲۰۳)	
//	امام صادق	۶. خارت (طوسی، ۱۴۱۵، ق. ۱، ص. ۱۹۱)	
//	//	۷. شعبی بن راشد (همان، ص. ۲۲۴)	
//	//	۸. فیض بن مطر (همان، ص. ۲۷۰)	
//	//	۹. زین بن حسین (همان، ص. ۲۰۷)	
//	//	۱۰. احمدبن خارت (همان، ص. ۲۲۷)	

آرسطو با آردوش	۱. محمدبن مسلمبن ریاح (همان، ص ۲۹۴)
زیارت	۲. عبدالرحمان بن ابی عماره (همان، ص ۲۲۷)
مشتریان یا منتظر	۳. معلیبن موسی کنده (همان، ص ۳۰۴)
خدمات فروش	۴. همینهن عبدالجبار (همان، ص ۳۱۹)
پیش فروش	۵. ابی حیی (همان، ص ۳۲۷)
قدیمی را تلقی فروش	۶. حسن بن یحیی (همان، ص ۲۲۱)

مشاغل و حرف اصحاب و راویان ائمه اطهار تا پایان غیبت صغرا ☦ ۳۹

		امام باقر	۱. ابراهیمین نعیم (همان، ص ۱۵۷)	دوفون
//		امام صادق	۲. علی بن نعیم (همان، ص ۲۶۴)	
//		امام صادق	۳. حسینین نعیم (همان، ص ۱۸۳)	
//		امام صادق	۴. محمدبن نعیم (همان، ص ۲۹۶)	
وی با یک واسطه از امام صادق روایت کرده است (کلینی، ج ۸ ص ۲۰۷)	از راویان	۵. قاسمین بیج	ع حسین بن شاذوه (نجاشی، ۱۳۲۵، ص ۶۵)	
//		//	۱. محمدبن سلمان (طوسی، ۱۴۱۵، ص ۱۴۶)	دوفون
(الفراء) (بستانی، ۱۳۷۵، ص ۶۵۸)	امام باقر		۲. اسحاق بن ابی جعفر (همان، ص ۱۶۱)	
//		امام صادق	۳. سالم فراء (همان، ص ۲۱۹)	
//		امام صادق	۴. عیناللهین عید (همان، ص ۲۳۱)	
//		امام صادق	۵. عبدالعزیز (همان، ص ۲۴۰)	
//		امام صادق	ع عیسیین خلیل (همان، ص ۲۵۱)	
الابزاری	امام باقر		۱. داود (همان، ص ۱۳۳)	برادر و زوشن
//		امام صادق	۲. صالح (همان، ص ۲۲۵)	
//		امام صادق	۳. زین (همان، ص ۲۰۴)	
//		امام صادق	۴. عمرین آذینه (همان، ص ۲۵۴)	
//		امام صادق	۵. موسی الابزاری (همان، ص ۲۰۱)	
القائد	امام صادق		۱. سوید (همان، ص ۲۲۲) مسلم قلاه (نجاشی، ۱۳۲۵، ص ۹۱)	دوفون
//		امام صادق	۲. علایین زین (طوسی، ۱۴۱۵، ص ۲۲۷)	
//		امام صادق	۳. عثمان بن عبد الرحمن (همان، ص ۲۶۰)	
//		امام صادق	۴. محمد (همان، ص ۲۹۹)	
//		امام صادق	۵. عمرین ریاح قلاه (همان، ص ۲۵۳)	
صفار	امام حسن عسکری		۱. محمدبن حسن صفار (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۵۴)	دوفون
	(خوئی، ۱۴۱۰، ق، ج ۱۵)		۲. احمد (طوسی، ۱۴۱۵، ص ۷) میمین صفار (خوئی، ۱۴۱۰، ق، ج ۵)	
وی غلام عیاشی (۱۳۰م) بود، از اعیان علماء و اکابر فقهای شیعه و استاد کلیسی است (طوسی، ۱۴۱۵، ق، ج ۴۰۷).	ص ۲۵۷		۳. سعد (طوسی، ۱۴۱۵، ص ۴۲۷)	
وی از اصحاب عیاشی بود.	//		۴. سهل بن حسن (طوسی، ۱۴۱۵، ص ۴۲۷)	
التحاس	امام صادق		۵. حسن بن محمدبن احمد (علامه حلی، ۱۴۱۱، ق، ج ۴۲ خوئی، ۱۱۱)	دوفون
//	امام صادق		۱. بکر (بروق، ۱۳۴۲، ص ۴۰)	
//	امام صادق		۲. ابو عمر (همان، ص ۲۷)	
//	امام صادق		۳. میثم (همان، ص ۲۹)	
تلعکیری در سال ۱۴۰ از وی روایت شدند.	//		۴. آدمین حسن (علامه حلی، ۱۴۱۱، ق، ج ۱۳)	
اللحام	حضرت علی		۱. اسماعیل بن سهل (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۲۸)	دوفون
//	امام باقر		۲. ابراهیم (همان، ص ۲۸۴)	
//	امام صادق		۳. علی بن اسماعیل (همان، ص ۲۹۳)	
خبار	امام صادق		۴. محمدبن علی بن فضل (همان، ص ۳۴۳)	
بیاع القصب (فویومی، ۱۴۱۴، ق، ج ۲، ص ۵۰۴)	امام صادق		۱. رکن اللحام (همان، ص ۶۳)	دوفون
	(طوسی، ۱۴۱۵، ق، ص ۲۶۲)		۲. حادین بشر اللحام (همان، ص ۱۱۲)	
	امام هادی		۳. عیناللهین واقد (همان، ص ۲۲۱)	
	//		۴. حادین واقد (همان، ص ۱۸۷)	
تلعکیری در سال ۱۴۰ از وی روایت شدند.	//		۱. ابوصالح عجلان (همان، ص ۲۶۳)	دوفون
			۲. زید (همان، ص ۲۱)	
			۳. صالح (همان، ص ۲۵۹)	
			۴. عیناللهین عبد الرحمن (طوسی، ۱۴۱۵، ق، ص ۲۶۲)	
	امام صادق		۱. عیناللهین میمون (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۰۲)	دوفون
	(طوسی، ۱۴۱۵، ق، ص ۲۶۲)		۲. حسن بن موسی (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۴۲)	
	امام رضا		۳. حسن بن موسی (نجاشی، ۱۴۱۴، ق، ج ۱۷)	
	امام رضا		۴. محمدبن سالم (کشی، ۱۴۰۹، ق، ص ۲۲۱)	

ج	امام رضا [ؑ] (کشی، ۱۴۰۹ق، ص ۲۹۵)	۱. عبدالله بن محمد (طوسی، ۱۴۱۵ق، ص ۱۶)	و زنده بودند و از اینها می‌توانند از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	از راویان	۲. احمدبن سلیمان (طوسی، ۱۴۱۵ق، ص ۴۱۷)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	//	۳. ابومحمد حسن بن علی (طوسی، ۱۴۱۷ق، ص ۵۳۱) نجاشی، امام صادق [ؑ] (کشی، ۱۳۶۵ق، ص ۴۹)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	//	۴. علی بن محمد (کلینی، ۱۳۶۷ق، ج ۷، ص ۲۶۵)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام باقر [ؑ] (کلینی، ۱۳۶۷ق، ج ۸، ص ۲۹)	۱. زیدبن اسود (طوسی، ۱۴۱۵ق، ص ۱۲۶)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام صادق [ؑ]	۲. عبدالله بن مسلم (طوسی، ۱۴۱۵ق، ص ۳۲۲)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام صادق [ؑ]	۳. حسین بن حسن عرنی (نجاشی، ۱۳۶۵ق، ص ۵۱)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام هادی [ؑ]	۴. داودبن ابی بزید (طوسی، ۱۴۱۵ق، ص ۲۸۵)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	بیاع الخبر: فروشنده لیاس‌های نرم و تگارین (بستانی، ۱۳۷۵ق، ص ۳۱۷)	۱. قلمهبن بزید (طوسی، ۱۴۱۵ق، ص ۲۷۲) حفظ	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	بیاع الحال (خوبی، ۱۴۱۰ق، ج ۳۰، ص ۹۷); (لين منظور، ۱۳۶۴ق، ج ۱۱، ص ۱۷۲)	۲. يحيیی قلانسی (همان، ص ۲۲۳)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	بیاع الخرق: یعنی فروشنده لیاس‌های مندرس و کهنه و یا تکه بارچه وی تاسال ۲۷۸ در قید حیات بوده (نجاشی، ۱۳۶۵ق، ص ۲۹)	۳. حسین بن محمدبن فرزدق (علامه حلی، ۱۴۱۱ق، ص ۵۳) نجاشی، از راویان (همان، ص ۱۲۶۵)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	بیاع المصالحت	۱. سالم الاشل (طوسی، ۱۴۱۵ق، ص ۱۱۷)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	وی فرزند عبدالله بن سالم‌بن عبدالله‌رحمان (نجاشی، ۱۳۶۵ق، ص ۲۷۷) از اصحاب امام صادق [ؑ] بود (طوسی، ۱۴۱۵ق، ص ۲۶۵)	۲. سالم‌بن عبدالله‌رحمان (نجاشی، ۱۳۶۵ق، ص ۲۷۷)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام باقر [ؑ]	۳. منصور (همان، ص ۳۱۴)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام صادق [ؑ]	۱. سليمان‌بن توکل (همان، ص ۲۱۷)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام صادق [ؑ]	۲. محمدبن زیاد السجاد (همان، ص ۲۸۳)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام راویان	۳. محمدبن مروان‌بن زیاد (همان، ص ۳۴۶)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	القناح: سنگ اتیش زنه، فندک، قبح ساز، گیاهان نرم و تازه، شکوفه یا غنچه کل قل از بازار شنی (بستانی، ۱۳۷۵ق، ص ۴۸۵)	۱. سعیدبن سالم (همان، ص ۲۱۳)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام صادق [ؑ]	۲. میمون (همان، ص ۱۴۵)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام صادق [ؑ]	۳. عبدالله‌بن میمون (همان، ص ۲۳۱)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام صادق [ؑ]	۱. هشامین سالم (همان، ص ۳۱۸)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام صادق [ؑ]	۲. حمادین سیار (سیار) (همان، ص ۱۸۷)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام صادق [ؑ]	۳. عثمان (همان، ص ۲۶۰)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام صادق [ؑ]	۱. سید (برقی، ۱۴۲۲ق، ص ۳۸)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام کاظم [ؑ]	۲. لفاف (طوسی، ۱۴۱۵ق، ص ۳۳۲)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	از راویان	۳. محمدبن بکر بن محمدوان (همان، ص ۴۴۴)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام صادق [ؑ]	۱. عبدالسلام (همان، ص ۲۷۷)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام رضا [ؑ]	۲. احمدبن عمر (همان، ص ۳۵۵) ابن داود، ۱۳۴۲ق، ص ۳۶	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام رضا [ؑ]	۱. ابوعلی (طوسی، ۱۴۱۵ق، ص ۳۷۰)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	از راویان	۲. محمدبن بکر (نجاشی، ۱۳۶۵ق، ص ۱۶۶)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام صادق [ؑ]	۱. سلام (طوسی، ۱۴۱۵ق، ص ۲۱۸)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام صادق [ؑ]	۲. فرقہ (همان، ص ۲۷۰)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	امام باقر [ؑ]	۱. میمون‌بن‌ابی‌برقی (برقی، ۱۳۴۲ق، ص ۴۵)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.
ج	هرچند وصف وی «خطاری است، ولی به شغل وی بمعنویان »صاحب‌البان اشاره نده است. ممکن است وی دو شغل دوده است. در سال ۱۳۹ از دنیا رفت. البان مرختی است از رسته «لتیلیات». درای برگهای دراز و کل‌های سفید رنگ و از آن نوعی روغن استخراج می‌شود (بستانی، ۱۳۷۵ق، ص ۱۷۵).	۲. محمدبن بزید عطار (طوسی، ۱۴۱۵ق، ص ۲۹۸)	از آنها برخوبی و از آنها برآورده باشند.

مشاغل و حرف اصحاب و راویان ائمه اطهار تا پایان غیبت صغرا ◇ ٤١

نوع و وضعیت غذا	ردیف	امام صادق	امام باقر	بیاع الطعام
خوبه فروش	۱. یعقوبین شعیب (همان، ص ۱۶۰، خوبی، ۱۴۱۰، ق، ۲۱) ص ۱۳۹-۱۴۸)			
خوبه فروش	۲. ابراهیمبن آرزوکوفی (طوسی، همان، ص ۱۲۴)	امام صادق	امام باقر	//
خوبه فروش	میثم تمار (کشی، ۱۴۰۹، ق، ۷۸)	حضرت علی		بیاع الطیخ؛ البته از نام وی بر می آید که خرمافروش بوده باشد. نه خرمافروش، با این حال، گزارش در منبع مذکور، به خرمافروشی وی اشاره شده است. هرچند ممکن است وی دو شغل بوده باشد.
حصیراف	سلمان فارسی (مرتضی عاملی، سال ۱۳۷۰، ص ۳۱) ترجمه محمد سپهری	حضرت علی		این شغل در کنار کار حکمرانی بر مملائی بود.
رسمنان فروش	ضریس (طوسی، ۱۴۱۵، ق، ص ۱۲۸)	امام باقر		بیاع الغزل
کفن فروش	ظریفین ناص (همان)	امام باقر		بیاع الکفان
پیه فروش	ابی اسماعیل زید (حر عامل، ۱۴۱۱، ق، ۱۷، ص ۳۷)	امام صادق		النظام
فروشنده مواد اولیه کش	حسین بن ابی العلاء عامری (طوسی، ۱۴۱۵، ق، ص ۱۸۲)	امام صادق		بیاع الزندج یا الزندج؛ بوست سیاهی که کفش از آن ساخته می شود (ابن منظور، ۱۴۱۳، ق، ۲، ص ۲۸۴).
گچ فروش	سلیمان بن صالح (همان، ص ۲۱۶) گاشی، ۱۴۱۵، ق، ص ۱۸۴	امام صادق		الجھاصن
کسبه فروش	معاذ (طوسی، ۱۴۱۴، ج ۷، ص ۴۳) کثیر (برق، ۱۴۱۴، ج ۷، ص ۴۹) خوبی، ۱۴۱۰، ج ۹، ص ۲۶	امام صادق		بیاع الاکپسے
غله فروش	خارشین مفیره ضریه	امام صادق		امام صادق، خمس اموال وی را بخشیدن (طوسی، ۱۴۱۴، ج ۴، ص ۱۳۴)
سبد فروش	ولید (طوسی، ۱۴۱۵، ق، ص ۳۷)	امام صادق		بیاع الاسقطا
الاخ فروش با کرباذهنه الاخ	داودین سلیمان (همان، ص ۲۰۲)	امام صادق		الحمار
سرمهفرو ش با سرمهماز	غالبین عثمان مفتری السمال (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۳۰۵)	امام صادق		السمال
خرابیار فروش	ناصح (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۴۲۹)	امام صادق		القال: خواروبار فروش، فروشنده مواد غذایی مانند روغن و کره و قهوه و شکر و ادویه و جز آنها (استانی، ۱۳۷۵، ص ۱۹۰)
چوب تراش	ابوعمران الاوزاعی (طوسی، ۱۴۱۵، ق، ص ۳۲۵)	امام صادق		الخرطا (استانی، ۱۳۷۵، ص ۳۵۹)
غواص	مسمع بن عبدالملک	امام صادق		وی هزار رهم به معنای خمس اموالش برای امام صادق، آور (کلینی، ۱۳۶۵، ج ۱، ص ۴۸)
چاه کن	یقطین (پدر علی بن یقطین)	امام کاظم		وی در دریا منصور و مهدی مشغول حفر چاهی برای رسیدن به آب شد که پس از مدتی طولانی، به احمد باقی مانده از قوم عاد رسید (طبری، ۱۴۰۳، ق ۲، ج ۲، ص ۳۸۸)
ستاره‌شنا س	لوچفر السقاء الاحوال (طوسی، ۱۴۱۵، ق، ص ۴۵۱)	امام رضا		المتحجم
دامپزشک	ابو عبدالله یونس بن علی القطنان (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۴۴۸)	از راویان		بیطار (استانی، ۱۳۷۵، ص ۱۹۹) در کوفه زیر «حراق حاتی» منشنس است و به ملواهی چهارلایان مشغول می شد.
صنعت کار	ابالقاسم عبدالشیم طاهر (طوسی، ۱۴۱۵، ق، ص ۴۲۹)	//		لتقار: سوراخ کننده چوب و نقاش رکاب و لگام (استانی، ۱۳۷۵، ص ۹۲۹)، طراحی و سوراخ کاری و نقاشی بر روی چوب
برنج فروشی	یوسفین ابی یعقوب (کلینی، ۱۳۶۷، ج ۲، ص ۲۲۵)	//		بیاع الارز
تجارت	۱. سلیمان بن عبدالله دیلمی	امام صادق (خوبی، ۱۴۱۰، ق، ۷، ص ۲۸۵)		بیشتر تجارت وی در خراسان بود (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۱۸۲).
	۲. عبد الله بن ابی شعبه (نجاشی، ۱۳۶۵، ص ۲۳۰-۲۳۱)	امام صادق		وی کوفی و بیشتر تجارت‌ش به حلب بود. ازین‌رو، به «حلبی» مشهور شده است و به همراه پدر و برادرانش تجارت می کرد.
	۳. عمرین مسلم (کلینی، ۱۳۶۷، ج ۵، ص ۷۵)	امام صادق		وی مدتی تجارت را رها کرد. امام پس از آگاهی از این امر، عمل وی را سلطانی دانستند.
	۴. ضریس بن عبدالملک بن اعین (کشی، ۱۴۰۹، ق، ص ۳۱۳)	امام صادق (طوسی، ۱۴۱۵، ق، ص ۱۲۸)		وی تجارت‌ش به کنیسه بود.
	۵. فضیل بن یسار	امام صادق		فضیل مدتی کارش را کار گذاشت. امام وی را توصیه کردند که مغازه‌رات را باز کن و از خداوند طلب روزی نما (صلوچ)، ۱۴۱۳، ق ۳، ص ۱۶۵).

امام صادق <small>ع</small> توصیه‌های خاصی برای رونق کسب و کار به او ارائه داند.	امام صادق <small>ع</small>	عنان الطیار (کلینی، ۱۳۶۷)، ج ۳، ص ۴۷۴
وی در سال ۱۹۹ از کوکه به بعداد آمد و در محطة «کرن» به کار تجارت منغول بود.	امام صادق و امام کاظم <small>ع</small>	۷. هشامین حکم أبو محمد (ابن داود، ۱۳۴۲، ص ۱۹۰)
تجارت وی در منطقه حلب بود. از این‌رو، به حلبی مشهور گشت.	امام کاظم <small>ع</small>	۸. یحیی بن عمران بن علاء (طوسی، ۱۴۱۵، ص ۳۴۶)
تجارت‌ش در سفر به طبرستان بود.	امام رضا <small>ع</small>	۹. محمبن سلم طبری جبلی (تاجیشی، ۱۳۶۵، ص ۳۶۸)

تذکر: شغل‌های مذکور در ستون دوم، مطابق اطلاعات به دست آمده از کتب رجالی و حدیثی و تاریخی است که به شغل آنها، یا تصریح شده و یا اینکه وصف این افراد به شغلشان بوده است. اما در عنوان آخر (تجارت)، برای برخی از اصحاب، به شغل کلی آنها از قبیل تجارت و یا صاحب دکان اشاره شده و به نوع تجارت آنها اشاره نشده است. چنانچه تجارت را به معنای خرید و فروش (ابن‌منظور، ۱۴۱۴، ج ۴، ص ۸۹) و یا تصرف در سرمایه‌ای برای سود و منفعت معنا کنیم (راغب اصفهانی، ۱۳۷۴، ج ۱، ص ۳۳۹). باید تمام شغل‌هایی را که صاحبانشان هستند کار خرید و فروش تاجر محسوب کنیم، ولی علت ذکر اختصاص این افراد به عنوان «تاجر» این است که در گزارش‌های رسیده، یا به تجارت این اصحاب تصریح شده و یا به مشغولیت این اصحاب در دکان و مغازه تصریح شده است.

از این‌رو، از ذکر این افراد در جدول مزبور خودداری شد، با اینکه سزاوار بود به سبب اهمیت شغلی آنان و تأکید بسیار ائمه اطهار ع نسبت به این شغل، اسامی این افراد در جدول مزبور آورده شود. بنابراین، به سبب مذکور و اهمیت شغلی آنان، اسامی آنان در جدول مستقل و جدا در ذیل آورده شد.

ترسیم کلی فضای اقتصادی شیعیان (مشاگل؛ تنگناها و محدودیت‌ها)

به سبب آنکه شیعیان در دوره حضور ائمه اطهار ع در اقلیت بودند و دشمنی امویان و عباسیان با آنها از مسلمات تاریخی است، نباید انتظار حضور گسترده و پررنگ آنها را در جامعه آن زمان داشته باشیم. این مسئله موجب شده تا در دوره‌ها و زمان‌های گوناگون، متفاوت باشد، به گونه‌ای که در میان شغل‌هایی که برای اصحاب ائمه ع ذکر شد، ۶۶ عنوان شغلی ارائه گردید که ۴۴۹ نفر از اصحاب در این شغل‌ها مشغول به کار بودند. در میان این تعداد، یک نفر از اصحاب رسول خدا ع و ده نفر از اصحاب حضرت علی ع و دو نفر از اصحاب امام سجاد ع و ۳۱ نفر از اصحاب امام باقر ع و ۲۶۱ نفر از اصحاب امام صادق ع و ۲۷ نفر از اصحاب امام کاظم ع و ۲۱ نفر از اصحاب امام رضا ع و پنج نفر از اصحاب امام جواد ع و ۱۵ نفر از اصحاب

امام هادی[ؑ] و شش نفر از اصحاب امام حسن عسکری[ؑ] بودند و ۷۰ نفر از این تعداد از راویان دوره حضور، در یکی از شغل‌های شخصت و پنج گانه مشغول به کار بودند. با توجه به آمار و ارقامی که ذکر شد، مشخص می‌شود که بیشترین فراوانی شغل‌ها - به ترتیب - مربوط به دوره امام صادق و امام باقر و امام کاظم و امام رضا[ؑ] است. این موضوع نشان‌دهنده این است که در دوره مزبور شیعیان نمود بیشتری از دوره‌های قبل و بعد داشته‌اند. در مجموع، می‌توان حضور اقتصادی آنان را به سه بخش تقسیم کرد:

الف. از زمان خانه‌نشینی امام علی[ؑ] تا اواخر دوره امویان

در دوره خلفا، تعداد شیعیان و شغل‌های به دست آمده از آنها محدود بود و اطلاعات ما به شیعیان شاخص و معروف محدود می‌گردد و از بقیه افراد اطلاعات چندانی در دست نیست. شیعیان شاخصی مثل سلمان فارسی در پست‌های حکومتی مشغول به کار بودند و برخی از آنان مثل میثم تمار به شغل‌های عادی جامعه، مثل خربزه‌فروشی مشغول بودند.

علاوه بر آنچه ذکر شد، اطلاعات ما نسبت به مشاغل اصحاب ائمه اطهار[ؑ] در دوران خلافت حضرت علی[ؑ] نیز بسیار کم است، ولی با توجه به شرایط پیش آمده و سه جنگ بزرگ (جمل و نهروان و صفين) و تعداد کم شیعیان، به نظر می‌رسد بیشتر آنان زندگی خود را از طریق مقرری بیت‌المال تأمین می‌کردند و نقش آنها بیشتر سیاسی و حضور نزد حضرت علی[ؑ] به عنوان حاکم و فرمانده یا سرباز بود.

پس از شهادت حضرت علی[ؑ] و آغاز حکومت معاویه تا اواخر حکومت امویان، حضور شیعیان در پست‌های حکومتی و مانند آن بسیار کم‌رنگ است، به‌گونه‌ای که شغل اصحاب در دوره امام حسن و امام حسین[ؑ] معلوم نگردید و این نشان‌دهنده وضعیت بد اقتصادی شیعیان در این دوره فلاکت‌بار است، به‌گونه‌ای که تعداد مشاغل به دست آمده در این دوره، به تعداد انگلستان دست می‌رسد.

ب. از اواخر حکومت امویان تا پایان امامت امام رضا[ؑ]

طبق اطلاعات و آمار به دست آمده، در این دوره شیعیان در کارهای اقتصادی مشغول بودند و توانستند به بدنۀ حکومت نیز نفوذ کنند. از این‌رو، بیشترین فراوانی شغل‌ها مربوط به این دوره بود و وضعیت آنان

بهتر از دوره‌های قبل است. با بررسی کارهای شیعیان در این دوره، معلوم شد بیشتر آنان در کارهای تجاری نقش داشتند و ورود به کارهای تجاری طبق توصیه ائمه معصوم[ؑ] صورت می‌گرفت.

ج. پس از شهادت امام رضا[ؑ] تا پایان غیبت صغرا

در این دوره، مثل دوره ابتدایی، نقش شیعیان در منصب‌های سیاسی و اقتصادی به تدریج، کم‌رنگ شد؛ زیرا تعداد شغل‌های ثبت‌شده از شیعیان و اصحاب ائمه اطهار[ؑ] در این دوره بسیار کم و محدود است و این نشان از فشار زیاد بر شیعیان در آن دوره دارد.

نکته پایانی در خصوص وضعیت شیعیان در این دوره آن است که در این دوره، برخی از شیعیان از مناطق مرکزی حکومت و نیز از مراکز نزدیک به حضور اهل‌بیت[ؑ] به مناطق دوردست پناهنده شدند و ادامه حیات سیاسی و اقتصادی خود را دور از ائمه معصوم[ؑ] تشکیل دادند که شاهد آن، گسترش تشیع در مناطقی مثل ایران و مصر و مغرب است، و حتی بعضًا توансند به حکومت هم دست یابند.

تحلیل کلی درباره به مشاغل اصحاب ائمه اطهار[ؑ]

طبق آمار و ارقامی که ذکر شد، نتیجه می‌گیریم:

اولاً، هرچند شیعیان در اقلیت بودند و حاکمان نسبت به آنان دشمنی داشتند و از حضور آنان در کارهای کلیدی ممانعت می‌کردند، اما حضور شیعیان در کارهای مهم جامعه از قبیل تجارت و حکمرانی در برخی از زمان‌ها، که فشار از آنان برداشته می‌شد، غیر قابل انکار است. بدین‌روی، در دوره امام باقر و امام صادق و امام کاظم و امام رضا[ؑ] بیشترین حضور برای کارهای آنان ذکر شده است و حتی برخی از کارهای حکومتی به شیعیان اختصاص یافت.

ثانیاً، شکل‌گیری دولت‌های شیعی در دوره‌های بعد، بیانگر حضور فعال آنان در دوران حضور است؛ زیرا رسیدن به حکومت، به صورت دفعی امکان‌پذیر نیست.

ثالثاً، سبب حضور شیعیان در متن جامعه، معارف اهل‌بیت[ؑ] به مردم رسید، و گرنه چنانچه شیعیان کنچ عزلت می‌گردند شاهد چنین جایگاه برای شیعیان نبودیم.

نتیجه‌گیری

طبق اطلاعات به دست آمده، بسیاری از شیعیان هماهنگ با دستورات اهل بیت به کسب روزی حلال اهتمام داشتند و شغل بسیاری از آنان در ردیف شغل‌های مؤکد اهل بیت از قبیل تجارت بود. در حقیقت، با نسبت‌سنگی آمار به دست آمده، می‌توان به نتایج ذیل دست یافت:

الف. بیشتر شیعیان در کارهای تجاری و اقتصادی مشغول به کار بودند و چون نیاز مردم به مایحتاج زندگی از مسائل مهم در زندگی اجتماعی است، اهل بیت جدای از مسائل اقتصادی، به فکر مسائل تبلیغی و فرهنگی نیز بودند تا از این طریق، مردم با مسائل ناب مکتب اهل بیت از طریق پیام آوران شیعی آگاه شوند. در حقیقت، تجارت یکی از راههای شیعیان برای رساندن پیام اهل بیت به دیگران بود و اهل بیت با سیاست، ارادتمندانشان را در این مسیر قرار داده بودند، هرچند خودشان شخصاً به این مشاغل اشتغال نداشتند. تجارت، هم می‌توانست تأمین‌کننده نیازهای شیعیان باشد و هم مراجعة مردم برای تأمین نیازهای زندگی‌شان، موجب افزایش محبویت صاحبان مشاغل تجاری می‌گردید، بلکه گاهی اوقات شاغل در این بخش زمینه ارتباط پنهانی شیعیان با امام را فراهم می‌نمود؛ همانند عثمان بن سعید عمروی که در قالب شغل روغن فروشی، نامه‌های شیعیان را به دست امام می‌رسانید.

ب. برخی از شاغلان در کارهای حکومتی، با حکم و یا اذن امام وارد این کارها می‌شدند و برخی دیگر با توجه به ملاک کمک به شیعیان و مظلومان، در کارهای حکومتی وارد می‌شدند.

ج. وجود شاغلان در کارهای حکومتی و سفارش اهل بیت برای ورود به این شغل، با حفظ ملاک‌های آن، بیانگر توانایی‌های خاص اصحاب و شیعیان است، و گرنه حکام جور حاضر نمی‌شدند بدون دلیل، زمینه ورود آنها را به مناصب حکومتی باز کنند.

د. بسیاری از کارهای مهم و مورد نیاز مردم از جمله، دوزندگی، فروشنده‌گی مواد غذایی و آذوقه مردم در دست اصحاب ائمه اطهار بود.

ه. حضور نداشتن اصحاب در کارهای کشاورزی ممکن است حاکی از سیاست خاص حکومت باشد که می‌خواستند اصحاب ائمه زمین در تملک نداشته باشند.

و. تعدادی از اصحاب به خرید و فروش لباس، آن هم از نوع لباس شاپوری (که نوعی لباس ایرانی است) و نیاس هندی اشتغال داشتند و این مسئله می‌تواند حاکی از چند چیز باشد: اولاً، پارچه‌های ایرانی و هندی در میان مسلمانان رایج بوده است.

ثانیاً، ارتباط تجار عجم با شهر محل سکونت اهل بیت ﷺ گسترده بوده و همین مسئله می‌توانسته است در انتقال معارف اهل بیت ﷺ به شهرهای دیگر نقش بسزایی داشته باشد. راویان و شاگردان ائمه اطهار ﷺ در عین حضور در صحنه اجتماع و عرصه بازار و اقتصاد حامل علوم اهل بیت ﷺ و پیام‌آوران رسالت آنان بودند، بدون اینکه هزینه‌ای را بر بیت‌المال تحمیل کنند. این امر از اهداف مهم نگارش این مقاله بود. اهمیت این امر با توجه به تنوع شغل‌های آنان بهتر روشن می‌گردد.

منابع

- ابن منظور، محمدبن مکرم، لسان العرب، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع، دار صادر، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۱۴ق.
- برقی، احمدبن محمد، رجال البرقی، الطبقات، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۴۲ ش.
- بستانی، فؤاد افرام، رضا مهیار، فرهنگ ابجده، انتشارات اسلامی، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۵ ش.
- جعفر مرتضی عاملی، سلمان فارسی، ترجمه محمد سپهری.
- حر عاملی، وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، تحقیق مؤسسه آل البیت لایحاء التراث، چاپ دوم، قم، مؤسسه آل البیت لایحاء التراث، ۱۴۱۴.
- حلی، حسن بن علی بن داود الخلاصی للحلی، دار الذخائر، قم، ۱۴۱۱ق.
- ، الرجال (ابن داود)، دانشگاه تهران، تهران، چاپ اول، ۱۳۴۲ ش.
- خوئی، ابوالقاسم، معجم رجال الحديث مرکز نشر آثار شیعه، قم ۱۴۱۰ هجری (۱۳۶۹ شمسی).
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، غلامرضا خرسروی، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، مرتضوی، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۴ ش.
- صدقوق، محمدبن علی، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، ج دوم، قم، دار الشریف الرضی للنشر، ۱۴۰۶ق.
- ، من لا يحضره الفقيه، تحقیق و تصحیح و تعلیق علی اکبر غفاری، چاپ دوم، قم، مؤسسه النشر الإسلامي التابعه لجماعه المدرسین، ۱۴۱۳ق.
- طبرسی، احمدبن علی، الإحتجاج علی أهل المجاج، چاپ اول، نشر مرتضی، مشهد، ۱۴۰۳ق.
- طوسی، محمدبن حسن، الغییه، تحقیق عبدالله تهرانی و علی احمد ناصح، چاپ اول، دار المعارف الإسلامية، ۱۴۱۱ق.
- ، اختیار معرفة الرجال، تحقیق و تصحیح و تعلیق: میرداماد استربادی، تحقیق: رجائی، سیدمهدی، قم، مؤسسه آل البیت علیهم السلام لایحاء التراث، بی تا.
- ، الاستبصار، الاستبصار، تحقیق و تعلیق سیدحسن موسوی خرسان، تصحیح شیخ محمد آخوندی، چاپ چهارم، تهران، خورشید، ۱۳۶۳ ش.
- ، الفهرست، تحقیق جواد قیومی، مؤسسه نشر اسلامی، شعبان ۱۴۱۷ق.
- ، تهذیب الأحكام، تحقیق و تعلیق سیدحسن موسوی خرسان، تصحیح شیخ محمد آخوندی، چاپ سوم، تهران، خورشید، ۱۳۶۴.
- ، رجال الطرسی، تحقیق جواد قیومی اصفهانی، قم، مؤسسه نشر اسلامی التابعه لجامعه المدرسین.
- علامه حلی، حسن بن یوسف، رجال العلامه الحلی، دار الذخائر، نجف اشرف، چاپ دوم، ۱۴۱۱ق.
- علیدوست، نورالله، منابع مالی اهلیت علیهم السلام، دانشگاه امام صادق تهران، ۱۳۹۱.

فیومی، احمدبن محمد، المصباح المنیر فی غریب الشرح الكبير للرافعی، موسسه دارالهجرة، قم، چاپ دوم، ۱۴۱۴ق.
کلینی، محمدبن یعقوب، الکافی، تحقیق و تصحیح علی اکبر غفاری، چاپ دوم، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۷ش.
کشی، محمدبن عمر، رجال الکشی، «اختیار معرفة الرجال»، مؤسسه نشر دانشگاه مشهد، مشهد، چاپ اول، ۱۴۰۹ق.
 مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الأنوارالجامعة لدرر أخبار الأنمة الأطهار، بیروت، چاپ دوم، دار إحياء التراث
العربی ۱۴۰۳ق.

مرعشی نجفی، شرح احراق الحق، تحقیق سیدشهابالدین مرعشی نجفی، مشورات مکتبة آیةالله العظمی المرعشی
النجفی، قم، ۱۴۰۵ق.

مفید، محمدبن محمد، الإختصاص، المؤتمر العالمي للفية الشیخ المفید، قم، ۱۴۱۳ق.
نجاشی، احمدبن علی، رجال النجاشی، مؤسسه النشر الاسلامی التابعه لجامعه المدرسین بقم المشرفه - قم، چ ششم،
۱۳۶۵ش.